

Sanja Vulić
Zagreb

NOVA (TREĆA) PJESNIČKA ZBIRKA STIPE CVITANA

Stipe Cvitan: *Babin pas. Pjesme*,
Vlastita naklada, Portorož, 2012., 91 str.

Pučki čakavski pjesnik Stipe Cvitan rođen je 1928. u Tribunju kraj Šibenika, gdje je proveo djetinjstvo i mladost, a zatim se seli u Sloveniju, najprije u Piran, a zatim u Luciju kraj Portoroža, gdje i danas živi. Svoje neostvarene snove, svoje čežnje, želje, ali i tjeskobe pretače u pjesme, koje temelji na rodnom tribunjskom čakavskom idiomu. Nakon pjesničkih zbirki *Maslina u ledini* (2007.) i *Ne odi nider* (2010.) objavljuje i treću zbirku *Babin pás* (2012.), naslovljenu po jednoj od pjesama u toj zbirci. Taj je naslov znakovit izrazom i sadržajem. Naime, naslov knjige *Babin pás*, odmah pokazuje da je pjesnička zbirka napisana na nekom od hrvatskih idioma u kojem se, u značenju ‘duga na nebu’, rabi dvočlani naziv *babin pas*. Taj je naziv pjesnik Cvitan preuzeo iz svoga tribunjskoga čakavskoga govora. Inače, naziv *babin pas* za dugu na nebu uobičajen je na zadarskom otočju (npr. otoci Iž, Rivanj, Ošljak), u različitim govorima na otoku Pagu (npr. Poveljana, grad Pag, Kolan), zatim npr. na otoku Unijama jugozapadno od Lošinja, ali i u pojedinim čakavskim migracijskim govorima u Istri, npr. u Orbanićima kraj Žminja. U čakavskom Tounju (istočno od Ogulina u središnjoj Hrvatskoj) rabi se naziv *majke božje pas*. Na Cresu se pak i Krku susreće inačica *božji pas* (npr. u mjestima Orlec i Beli na Cresu, u Omišlju na Krku), u sjeveroistočnoj Istri *boži pasca*, npr. u Kastvu, a u pojedinim hrvatskim kajkavskim prigorskim govorima i pojedinim govorima donjosutlanskoga kajkavskoga dijalekta *boži pas’c*. Na otoku Susku rabi se opet inačica *božji luk*, itd. Ne manje od izraza, važan je sadržaj naziva *babin pas*, tj. na što nas sve asocira riječ *duga*. Mnogim je ljudima *duga*, odnosno *babin pas*, simbol neispunjenih čežnji, želja, i nada, ali nerijetko i nemogućnosti njihova ostvarenja jer se ispod duge ne može protrčati i na taj način ostvariti svoje želje. Duga je kratkotrajna pojava na nebu čijoj se ljepoti možemo diviti, ali uvijek nam ostaje nedostižna.

Tribunjska se čakavština u zbirci *Babin pas* prepoznaje na svim jezičnim razinama. Ovom ćemo prigodom izdvojiti samo nekoliko značajki tog tipa, npr. sekvenciju *re* u glagolu *resti* ‘rasti’ (npr. *reste trava; restu bori*) i imenici *greb* ‘grob’. Tu su i brojni padežni

oblici tribunjske čakavštine, npr. oblici G mn. muškoga roda na *-ov* kao npr. *kalebov jato* 'jato galebova', te genitiva množine ženskoga roda s nultim nastavkom, npr. *od ruk* 'od ruku', *od tic* 'od ptica'. Tribunjskoj je čakavštini imanentan i stari hrvatski glagol *iti* 'ići' te prefiksalne izvedenice od toga glagola kao npr. *najti*, s razvojem *na + iti > naiti > najti* 'naći'. Realizacijom *najti* izbjegnuto je zijevo dvaju susjednih samoglasnika *ai*. Infinitive *iti* i *najti* rabi Cvitan u pjesmama u svojoj zbirci *Babin pas*, a također i prezentski oblik *dojde* od glagola *dojti*, koji je također nastao prefiksacijom *do + iti > doiti > dojti* 'doći'. U N i A mn. rabi oblik *smoke* 'smokve', npr. *smoke*, *višnje usahnile* (u pjesmi *Sanja san*), odnosno *Masline i smoke na drivu ostaju* (u pjesmi *Zadnji ribar*). To je ostatak nekadašnje stare deklinacije s N jd. *smoky*, G jd. *smokъve*. Zbog toga i Cvitan ima u ostalim padežima oblike tipa L jd. *na smokvi*, *o smokvi*, ili npr. G mn. *smokav*. Utjecaj talijanske sintakse na tribunjski čakavski govor nalazimo npr. u stihu *Stadun je za smoke brati* 'vrijeme je za branje smokava' u pjesmi *Dalmacija smoke bere*. U tribunjskoj se čakavštini, po uzoru na talijansku sintaksu, umjesto glagolske imenice rabi sveza prijedloga *za* i infinitiva glagola. Na sintaktičkoj razini zanimljiv je i sklop prezentskoga oblika za 3. os. jd. glagola *tribati* s postponiranim nenaglašenim prezentom pomoćnoga glagola *biti* te glagola u infinitivu, npr. u stihu *samo svrdal triba je zabosti* u pjesmi *Divo mlada i vrli mladiću*. Takovi su se sintagmatski sklopovi rabili u hrvatskoj književnoj starini. Sjetimo se npr. glasovite Pometove replike u Držićevu *Dundu Maroju*: *trijeba je bit pacijent*. Stara hrvatska riječ *blago* u značenju 'stoka, životinje', rabi se i u tribunjskoj čakavštini, pa je sukladno tomu rabi i Cvitan, npr. u pjesmi *Dojde mi da plačen*.

Znatno je utjecaj novoštokavskoga ikavskoga dijalekta na tribunjski govor. Upravo zbog tog utjecaja izostaju uobičajene čakavske realizacije sa završnim fonemom *//* u glagolskom pridjevu radnom jer su, pod utjecajem nedalekih novoštokavskih ikavskih govora, a vjerojatno i pod utjecajem novoštokavskih doseljenika u Tribunj, redoviti primjeri s promjenom *// > /a/*. Ako se ispred toga novonastalog */a/* nalazi samoglasnik koji nije */a/*, između toga samoglasnika i samoglasnika */a/* umeće se međusamoglasničko */j/* da bi se izbjegao zijevo. Takovi su npr. Cvitanovi oblici *ogladnija*, *ostavija*, tj. razvoj je *ogladnil > ogladnia > ogladnija*; *ostavil > ostavia > ostavija* i sl. Isto se događa i u pridjevima, pa npr. Cvitan rabi pridjev *goja* s razvojem *gol > goa > goja* (npr. u stihu *ka prst goja* 'gol kao prst'). Istodobno se u imenicama koje u N jd. imaju blagoglasno *a*, susreće završno *//*, npr. *svrdal* 'svrdlo', *vrta* 'vrt'.

Utjecaj normiranoga hrvatskoga književnoga jezika također nije zanemariv u jeziku ove pjesničke zbirke, dok je utjecaj slovenskoga jezika znatno manji nego u zbirci *Ne odi nider*. U zbirci *Babin pas* slovenski je utjecaj najzamjetniji na leksičkoj razini, poglavito pri uporabi glagola. Tako npr. slovenski glagol *zatekati se*, u značenju 'utjecati se', nalazimo u stihu *Tebi su se zatekali* u pjesmi *Velebita Vilo*. Slovenski glagol *zadoneti*, prez. *zadonim*, u značenju 'zabrujati, zaoriti', naš pjesnik rabi u stihu *Nek zadoni*, *uz sopile* u pjesmi *Hrvatsko primorje*. Glagol *klicati* u hrvatskom se jeziku rabi u značenju 'veselo uzvikivati', a u slovenskom ponajprije u značenju 'zvati, dozivati'. Cvitan ga rabi u slovenskom značenju, npr. u pjesmi *Nedija nas Cvitna kliče*. Premda je i u hrvatskom književnom jeziku moguća uporaba imenice *rimar* u značenju 'graditelj rima, stihotvorac', u Cvitanovoj pjesmi *Rimar*

i divojka takovu uporabu ipak smatramo slovenizmom, prema slov. stilski obilježenoj riječi *rimar* u značenju 'stihoklepac, stihotvorac'.

Većina se ljudi s nostalgijom sjeća djetinjstva i mladosti kao blagoslovljenog razdoblja svog života. To razdoblje u životu pjesnika Cvitana pripada prvoj polovici 20. stoljeća. Tada je usvajao i prihvaćao životne vrijednosti koje i danas smatra iznimno važnima. Budući da su se način života, kao i poimanje životnih vrijednosti u međuvremenu uvelike promijenili, svakomu tko uzme u ruke Cvitanove pjesme brzo postaje jasno da ih je pisao čovjek u zreloj životnoj dobi, i to čovjek plemenitih, istančanih osjećaja koji žali što se mnoge istinske vrijednosti danas potiru, a duhovna i materijalna dobra nerazborito rasiplju. Većina današnje djece u Hrvatskoj prezrela bi i smatrala ništavnim božićne darove koji se sastoje od malo voća. Cvitan i njegovi suvremenici u svojem su se djetinjstvu takovim darovima istinski veselili i priželjkivali ih. Koliko se to božićno ozračje u potpunosti razlikuje od ovoga današnjega, koje je zarobljeno ispraznim blještavilom što ga nameću bogati trgovački lanci, jasno nam pokazuje zadnja kitica u Cvitanovoj pjesmi jednostavnoga naslova *Božić dolazi*:

*Od ranog jutra dica su na ulici.
Šaki mendul il' orihov se raduju.
O jabuci il' žutoj naranči
samo sanjaju.*

Golema je to razlika u odnosu na većinu današnje djece koju se već od najranije dobi odgaja u težnji za materijalnim vrijednostima kao jedinim vrijednostima. U takovu se poretku vrijednosti obezvrjeđuje i ograničava uloga roditelja u odgoju djece. Budući da, na žalost, živimo u doba izraženoga nasilja, pa i nasilja prema djeci, ta se činjenica u moderno doba zlorabi u svrhu narušavanja obiteljskoga poretka i roditeljskoga autoriteta, tj. ide se u drugu krajnost koja brani roditeljima bilo kakvo kažnjavanje djeteta. Takovim (ne)odgojem djeca nisu više u mogućnosti spoznati razliku između dobra i zla, između dopuštenoga i nedopuštenoga, jer im je sve dopušteno. U tom je kontekstu vrlo zanimljiva Cvitanova pjesma *Juta mati*, iz koje izdvajamo prve dvije kitice:

*Priko vrućeg žala bižin
ka prst goja.
Za menon trči šibicon u ruci
juta mati moja.*

*Pecka me pecka, šibica
po gujici goloj.
Izvijan se, plačen,
nije lako materi mojoj.*

Suvremena lažna pedagogija raspravljala bi treba li zbog takovoga postupka majci oduzeti dijete jer ga zlostavlja i negativno utječe na njegovu psihu. Koliko griješe ti mo-

derni pedagozi, najbolje pokazuju plemeniti i čestiti ljudi poput Cvitana, koji su odgajani na "starinski" način i koji više poštuju i vole svoje roditelje nego novi naraštaji odgajani na postulatima suvremene pedagogije.

U pjesmi *Divo mlada i vrli mladiću* pjesnik poziva suvremenu mladež da promijeni štetan način života te da mračne, bučne, zadimljene prostore zamijeni blagodatima prirodnih ljepota svoje domovine.

Premda pokazuje izrazitu sklonost prema običnomu, malomu čovjeku, ne idealizira ga. Svjestan je da je pohlepa za tuđim općeljudska mana, ali čestiti ljudi imaju griznju savjesti zahvaljujući kojoj se toj mani odupiru. O tom Cvitan vrlo lijepo progovara u pjesmi *Tukac tete Kate*.

U pojedinim pjesmama autor progovara i o svojim skrovitim osjećajima iz mladosti, npr. u pjesmi *Marinerova sudbina*, koja završava stihovima:

*Oj Kvarneru, more sinje,
dok san brazde plave tvoje
od min čistija, cvit iz snova
jednon drugon pripa je.*

Cvitan često u svojim pjesmama poziva raseljenu djecu da se vrate svojoj domovini. Tako npr. već naslov pjesme *Na didovinu se vratite* pokazuje o kakvoj je temi riječ. Ali, tu pjesnik upozorava i na konkretne, svakodnevne probleme koji su posljedica napuštene, neobrađene zemlje. Umjesto da se uzgaja na vlastitoj zemlji, hrana se uvozi i novac tako odlazi u inozemstvo, u tuđe ruke, dok narod ostaje bez posla i nekvalitetno se hrani. William Shakespeare je rekao za glumce da su "kratak pregled i sažeta kronika vremena". A upravo takove su i pojedine Cvitanove pjesme. Zato ih ne treba strogo estetski suditi ni prosuđivati nego promišljati o poruci koju nam šalju.

Naravno, Cvitan je svjestan činjenice da je i on osobno napustio svoju domovinu i rodni kraj. Zato u pjesmi *Krug debeli, draga stina* pred rodnom kućom nalazi *vrtal zapušten, a kar se raspa. Osti, vrše zardale*. Ali ni mnogi od onih koji su ostali nisu bili blagoslov za svoj zavičaj nego su bešćutno uništavali njegovu prirodnu ljepotu, zatrpavajući je kućama za ljetovanje, betonom i asfaltom:

*Bore stare popilili. Valu bistru zatrpali.
Tamo porat učinili i tuđinu u ruke dali.*

Tema uništavanja i rasprodaje tuđincima na žalost je aktualna u cijeloj Hrvatskoj, a osobito na hrvatskom Jadranu. Nije začudno što se i Cvitan toj temi stalno vraća, jer svatko dobronamjeran tko je na moru odrastao, ili barem duže boravio, osjeća veliku tjeskobu zbog takove vrste promjena.

Pojedine su pjesme izrazito napisane u stilu narodne pjesme, npr. pjesma *Drita cesta*, koja je posvećena Lici. To je i pjesma izrazito suvremene tematike. Pjesnik se istinski raduje ljepoti krajobraza koje mu je otkrila nova autocesta kroz središnju Hrvatsku. Među

domoljubnim pjesmama izdvajamo i pjesmu *Hrvatsko primorje* u kojoj se pjesnik prisjeća slavne hrvatske prošlosti, npr. Bašćanske ploče, kralja Zvonimira i dičnih Frankopana.

Budući da je po zanimanju bio pomorac, poznata mu je tjeskoba za nevremena na moru te pouzdanje vjernika u sv. Nikolu, zaštitnika pomoraca (npr. u pjesmi *Kočari* u kojoj *Mikula nad nama bdije*, ili u pjesmi *Jedriličar*), kao i zahvalnost Majci Božjoj za pomoć (npr. u pjesmi *Jugo*).

O tematici svojih pjesma i sâm progovara u svojoj pjesmi naslovljenoj *O čemu pivan*, u kojoj u stihovima nabraja teme koje ga zaokupljaju.

Općenito se može reći da su u zbirci *Babin pas* pjesme velikim dijelom iste tematike i motivike kao u prethodnim dvjema pjesnikovim zbirkama. Prevladavaju pjesme o neka-dašnjem životu u skladu s prirodom, pjesme posvećene pomorcima, ribarima i težacima, ali i domoljubne pjesme koje su poziv raseljenima da se vrate, premda je autor vjerojatno i sâm svjestan da je taj njegov pjesnički zov daleko od stvarnosti sadašnjice. Ukratko, Cvitanove su pjesme odraz njegovih razmišljanja, snova, maštanja, želja i čežnji koje ne prolaze, premda zna koliko su mnogi od tih njegovih snova neostvarivi. Zato su mu upravo njegove pjesme imaginarni most između vlastitih snova i stvarnosti.